

NATURA

BEKESIENSIS

Időszakos Természettudományi Közlemények **11**

Békéscsaba, 2010

NATURA BEKESIENSIS

**Időszakos Természettudományi
Közlemények 11**

Békéscsaba, 2010

Szerkesztő:

Deli Tamás, N. Varga Éva

Technikai szerkesztő:

DOCUFOX Kft. DOCUFOX

A borítófedél címloldalán: **nagy szikibagoly** (*Gortyna borelii*);
második oldalán: **kandilla** (*Nigella arvensis*);
harmadik oldalán: **boglárkalepke** (*Lycaenidae*);
háttoldalán: **őszi csillagvirág** (*Scilla autumnalis*) – Fotók: Deli Tamás

ISSN 1218-3946

**Kiadja a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 2010
H-5600 Békéscsaba, Gyulai út 1.**

Telefon/Fax: **00 36 66 323-377**

Honlap: **www.munkacsy.hu**

E-mail: **mmm@bmmi.hu**

Felelős kiadó: **dr. Szatmári Imre megyei múzeumigazgató**

Nemzeti Park a Dél-Tiszántúlon

Bánfi Péter

(Fotó: Tóth Tamás)

A Körös-Maros Nemzeti Park 1997. január 8-án alakult meg, és 1999-ben bekövetkezett bővítésével érte el mai, mintegy 51125 hektáros kiterjedését. Létrejötté természetesen nem volt előzmények nélküli: a nemzeti parki rangra emelt területek közül több korábban is védettséget élvezett, és egységes kezelésük érdekében egy dél-tiszántúli nemzeti park megalapítása már a hetvenes években felmerült. Megalakításán sokan tevékenykedtek kitartóan, az ő munkásságuk, elhivatottságuk eredménye, hogy a hetedik magyarországi nemzeti park itt, a Dél-Tiszántúlon, Békés megyében és Csongrád megye keleti felén jöhetett létre, hosszú távra biztosítva ezzel az itt fennmaradt természeti értékek megőrzését.

Ha a Nemzeti Park térképére pillantunk, azonnal szembetűnik, hogy nem egybefüggő területről van szó, hanem 13 kisebb-nagyobb részterületről. Nem egyedülálló jelenség ez Magyarországon, hiszen a hazai viszonyok közepette, a jelentős tájtalakító beavatkozások révén kevés olyan összefüggő terület maradt, ahol az egységesség elvének eleget lehet tenni. Mi köti össze mégis ezeket a területeket? Ha röviden szeretnénk rá válaszolni, akkor mindenekelőtt a névadó folyókat, a Körösöket és a Marost kell említenünk. A Nemzeti Park valamennyi részterületének létrejöttében, jelenlegi formájának kialakulásában alapvető szerepet játszottak e két vízrendszernek a vízfolyásai. Ha alig több mint 150 évre visszatekintünk az időben, a Dél-Tiszántúlon jelentős kiterjedésű vadvizeket találunk. A Körösök, valamint a Maros, illetve az ezekből kiágazó erek át-meg áthálózta az Alföld ezen részét. Az 1800-as évek közepétől meginduló, rendkívüli mértékű folyószabályozási munkák révén a folyóvízi áradásokat egyrészt gátak közé szorították; másrészt a Tisza felé futó erek, vízfolyások általi, folyóvízi eredetű áradásokat jóval kisebb területre szorították vissza, így számos térség vízutánpótlása végérvényesen megszűnt. Ez egyben azt is jelentette, hogy a szántóföldi művelés már nemcsak a korábban feltört, hátsóbb részekre, hanem a mélyebb fekvésű területekre is kiterjedhetett. A gyepterületek jellemzően csak a folyók áradásaitól, a különböző erek vízhozamától függetlenül is vízjárta, időszakosan vízborította, szántóföldi használat szempontjából szélsőséges talajadottságú területeken maradhattak fenn.

Szinte valamennyi nemzeti parki részterületről elmondható, hogy egy-egy ilyen mélyebb fekvésű területhez való kötődésük, erőteljesen vízjárta voltak eredményezte fennmaradásukat: a Biharugra környéki területek a hajdani Kis-Sárrét mocsarainak vidéke, a Dévaványa és Ecsefalva környéki szikes gyepek pedig a valamikori Nagy-Sárrét peremterületén, a Berettyó által uralt táj fennmaradt részei, Cserebökény a Körös által a Kákafokon át táplált Bús-ér mocsarának egykori medencéje, a Kígyósi-pusztá a Békési-hát és a Békési-sík határán futó folyóvölgyek által szabdalta terület, míg a Csanádi puszták a Csanádi-hát peremén elhelyezkedő lefolyástalan medencék helyén maradt fenn. Természetesen szólnunk kell magukról a folyókról: az Erdélyi-szigethegységből érkező, mára teljes egészében gátak közé szorított Körösökről és az Erdélyi-medencét átszelő, 600 kilométer megtétele után a Tiszai-Alföldre Arad felett kijutó Marosról.

A Körös-Maros Nemzeti Park növényzetére, az egyes növénytársulások területi kiterjedésére is a XIX. század közepén és második felében lezajlott tájatalakító beavatkozások nyomták rá bélyegüket. A Nemzeti Park döntő része gyepterület, mégpedig többségében valamilyen szikvegetációval jellemezhető gyepek. Ezek között találunk ősi szikeseket, vagyis olyanokat, melyek már a folyószabályozásokat megelőzően is szikes területek voltak, de vannak másodlagosan elszikesedett területek. Természetvédelmi szempontból kiemelt figyelmet kapnak azok a társulások, melyek eredetileg sem voltak elterjedtek, vagy a tájatalakítások révén kis területen maradtak fenn természetes állapotban. A szikes területek közül mindenekelőtt ilyenek a szépen fejlett padkás szikesek, a szikes tavak medrét borító társulások, valamint az ún. sziki erdőssztyepp. Ez utóbbi országos viszonylatban is ritkaságszámba menő módon, erdőss vegetáció részeként található meg a Bélmegyeri Fáspusztán, míg máshol, például a Dévaványai-Ecsegi pusztákon való előfordulása hajdani pusztai tölgyesek jelenlétét bizonyítja. Kimagaslóan nagy értéket képviselnek a Körös-Maros Nemzeti Parkban fennmaradt löszpusztagyeppek és ezek ritka növényfajai. Elsőként említendő a battonyai Tompapusztai löszgyep, mely Magyarország legnagyobb összefüggő, zonális helyzetű ősi löszpusztarétje, de szintén jelentős az erdélyi hérics (*Adonis x hybrida*), illetve a bókóli zsálya (*Salvia nutans*) termőhelyeként számon tartott Csorvási löszgyep és a Tatársánci ősgyep is. A Nemzeti Parknak mintegy tized részét borító erdők alapvetően két fő típusba sorolhatók: egyik része a folyókat kísérő puhafás ligeterdő, a másik része tölgy-körösmályi típusú ligeterdő, melyekből nagyobb kiterjedésű erdőtümböket Bélmegyeren, a Kis-Sárréten, valamint a Maros hullámterén találunk.

A Kárpát-medence köztudottan speciális helyzetben van nemcsak növény-, hanem állatföldrajzi szempontból is, hiszen a különböző földrajzi eredetű, ún. színező elemek, növény- és állatfajok nagy száma jellemző. Mivel ez a hatás a medence peremterületein még erőteljesebben jelentkezik, a Körös-Maros Nemzeti Parkban is egyértelműen tetten érhető a keleti, illetve déli területekkel való kapcsolat, egyben számos állatfaj Magyarországon, azon belül is a Tiszántúlon éri el elterjedési területének nyugati határát. Az egyes állatfajok természetvédelmi megítélésekor elsődleges figyelmet kapnak azok a fajok, melyek állományai veszélyeztetettek, és elterjedési

területük meghatározó szelete esik a Nemzeti Park területére, vagyis jelentős állomány megőrzéséért felelünk. Fontos feladat azon fajok védelme is, melyeknek bár tőlünk keletre jelentős állományaik élnek, az ún. Pannon életföldrajzi régióban, azon belül is a Körös-Maros Nemzeti Parkban megőrzésük a sokszínűség fenntartását szolgálja. Különleges szerep jut továbbá a Nemzeti Parknak a madárvonulásban, hiszen a Kárpát-medence hagyományosan kiemelkedő jelentőséggel bír számos madárfaj szempontjából. A Kardoskúti Fehértó mellett a Biharugrai-halastavak és a Montág-pusztta is szerepel a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek jegyzékén, ahol egy-egy őszi vagy tavaszi időszakban rendszeresen több tízezer vízi- és parti madár pihen meg.

A Körös-Maros Nemzeti Park területeinek döntő hányada szabadon látogatható, ezért mindenkit arra biztatunk, hogy jöjjön el a Nemzeti Parkba! A területekkel, növény- és állatvilágukkal való megismerkedést látogatóközpontjaink, tanösvényeink, megfigyelőtoronyaink, valamint az Igazgatóság honlapján és éves programajánlójában is megtalálható szervezett programjaink, szakvezetéses túráink segítik.

A Körös-Maros Nemzeti Park részterületei:

Jelmagyarázat

- Körös-Maros Nemzeti Park
- Nemzeti Park Igazgatóság működési területe

1. Kis-Sárrét
2. Bélmegyeri Fáspuszta
3. Mágor-pusztta
4. Dévaványai-Ecegi puszták
5. Kígyósi-pusztta
6. Körös-ártér
7. Cserebökény
8. Kardoskúti Fehértó
9. Csanádi puszták
10. Maros-ártér
11. Tompapusztai löszgyep
12. Tatársánci ősgyep
13. Csorvási löszgyep

A Körös-ártér képének meghatározó elemei, egyben kiemelkedő értékű élőhelyei is a hullámtéri holtágak
(Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Legelő cigája juhnyáj a Kardoskúti-pusztán
(Fotó: Tóth Tamás)

Idős kocsányos tölgy
a Bélmegyeri Fáspusztán
(Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Felbecsülhetetlen természeti és kultúrtörténeti kincseink a puszták egyhangúságát a Nemzeti Parkban is több helyen megtörő halmok
(Fotó: Forgách Balázs)

A Maros a Zarándi-hegyek lábától a tápéi torkolatig – viszonylag széles hullámtérrel – már igazi alföldi folyó képét mutatja szigetekkel, zátonyokkal. Ezen a szakaszon a folyó menti területek nemcsak a magyar, hanem a romániai oldalon is védeltséget élveznek a Maros-völgyi Természeti Park (Parcul Natural Lunca Mureşului) részeként
(Fotó: Sallai Zoltán)

A hagyományos rét- és legelőgazdálkodás elengedhetetlen a Nemzeti Park gyepterületeinek fenntartásához, melyben a magyar szürke marhának kitüntetett szerep jut
(Fotó: Széll Antal)

A Nemzeti Park élőhelyei

A szikes tavak nyáron teljesen kiszáradó medrében a tengerpartokat idéző sótűrő és sókedvelő fajokból álló növényzetet találunk (Fotó: Tírják László)

A Nemzeti Park több területén is előfordulnak ősi szikesek (Fotó: Tóth Tamás)

A tiszántúli szikes puszták egyik legelterjedtebb típusa az ürmös szikes, melynek állományalkotó fajai középszerű kapcsolatra utalnak, ugyanakkor az endemikus fajok és alfajok relatív magas aránya a Kárpát-medencei szikesek önállóságát jelzik (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A hajdani nagy mocsarak helyén már csak néhány állandó vízborítású mocsármaradványt találunk, ezeket azonban eredeti állapotok és rendkívüli fajgazdagság jellemzi (Fotó: Bíró István)

A mélyebb vizek szegélyzónájában megtalálható mocsárrétek ritka fajai a különböző kosborfajok (Fotó: Motkó Béla)

Időszakos, vagyis nyár közepére kiszáradó pusztai mocsarak még viszonylag nagy kiterjedésben találhatóak a Nemzeti Parkban (Fotó: Kotymán László)

Lőszpusztagyepeink fajösszetételük alapján szoros rokonságot mutatnak a dél-orsz, ukrán és Fekete-tenger melléki sztyeppterületekkel
(Fotó: Bánfi Péter)

Nagy fajgazdagság és a kétszikű fajok dominanciája jellemzi ezt a társulást
(Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A lőszpusztagyepék a csernozjom talajokhoz kötődnek, ezért kiterjedésük a szántóföldi művelésbe vonás révén vérszenen lecsökkent, állományaik sok helyen csak mezsgyéken, halmokon, földvárakon maradhettek fenn
(Fotó: Bota Viktória)

A sziki erdőssztyepp az alföldi hajdani pusztai tölgyesek tisztásainak, erdőszegélyeinek jellemző növénytársulása.

A Bélmegyeri Fáspusztán előforduló állományaik Kárpát-medencei viszonylatban is a legjelentősebbek közé tartoznak (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A társulás karakterfajai a sziki kocscord (*Peucedanum officinale*) és a réti őszirózsza (*Aster punctatus*) (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A Nemzeti Park több területén pusztai környezetben található állományaik egykori sziki tölgyesek helyét jelzik (Fotó: Forgács Balázs)

A lebegő és rögzült hínártársulások a mélyebb vízű állóvizekre és lassú folyású folyókra, a Nemzeti Parkban elsősorban a Hármas-Körös holtágaira és a Hortobágy-Berettyóra jellemzőek (Fotó: Széll Antal)

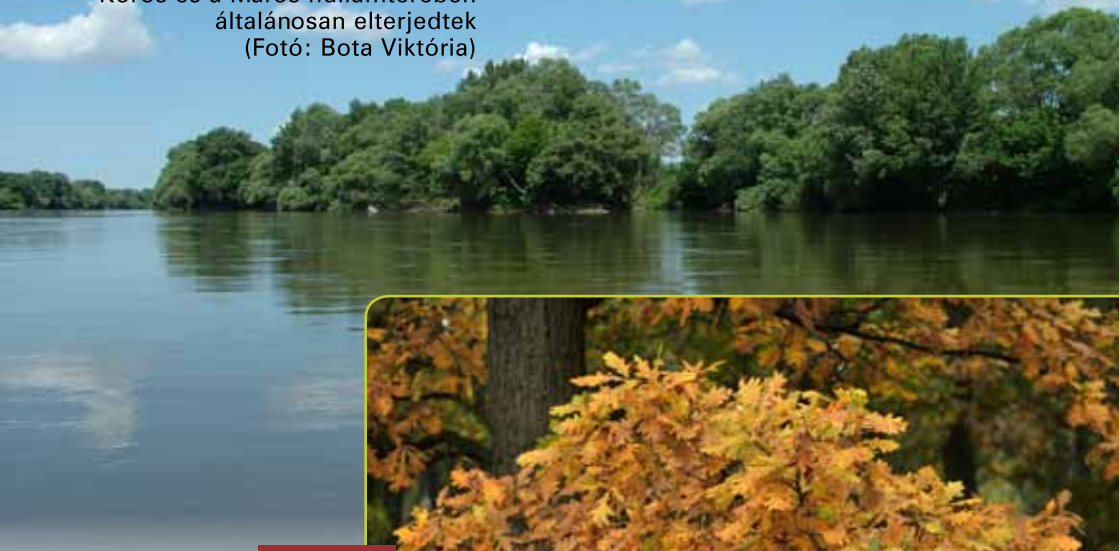

A békatutajhínár az említett élőhelyek egyik jellemző hínártársulása (Fotó: Tóth Tamás)

A különböző hínártársulások állományai sokszor a teljes víztér felszínét beborítják (Fotó: Harsányi Dezső)

A különböző fűzek és nyarok alkotta ligeterdők a valamikori árterek mélyebben fekvő részeit foglalták el. Ma a síksági folyók jellemző erdői a Nemzeti Parkban a Hármas-Körös és a Maros hullámterében általánosan elterjedtek (Fotó: Bota Viktória)

Kocsányos tölgy (Fotó: Marik Pál)

Síksági viszonyok között a keményfás, tölgy-kóris-szil típusú ligeterdők a nagy folyók valamikori árterületeinek magasabb részein voltak jellemzőek. Mai telepített állományaik állapota nagyban függ az erdészeti beavatkozások jellegétől (Fotó: Motkó Béla)

A Nemzeti Park növényvilága

A Tatársánci ősgyepen kis kiterjedése ellenére kimagaslóan sok értékes lőszgyepfaj fordul elő (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A dél-tiszántúli lőszgyeppek egyik jelzőnövénye a csattogó szamóca (*Fragaria viridis*) (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A bókoló zsálya (*Salvia nutans*) a Nemzeti Park kiemelkedő értéke, ún. posztglaciális lőszpusztai reliktumfaj, melynek mindössze két magyarországi termőhelye a Körös–Maros közén maradt fenn (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A Csorvási löszgyep Magyarország egyik legritkább és legveszélyeztetettebb növényfajának, az erdélyi héricsnek (*Adonis x hybrida*) az élőhelye (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Az erdélyi héricset 1935-ben fedezték fel mint a magyar flóra új tagját. Akkor még tizenöt helyen fordult elő jelenlegi élőhelyének tágabb környezetében (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Kisebb löszgyepfoltok szikespusztai környezetben is találhatóak, ezek legszebbjei a Királyhegyesi-pusztán maradtak fenn (Fotó: Bánfi Péter)

Vetővirág (*Sternbergia colchiciflora*)
(Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Tavaszi hérics (*Adonis vernalis*)
(Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Macskahere (*Phlomis tuberosa*)
(Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Kígyósi-pusztta
(Fotó: Marik Pál)

A seprőparéj (*Bassia sedoides*) szikeseink nem túl gyakori védett faja (Fotó: Széll Antal)

A legközelebb a Fekete-tenger mellékén előforduló pusztai tyúktaraj (*Gagea szovitzii*) mindössze néhány éve került elő a Nemzeti Parkban, egyben az országban is először (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Az erdélyi útifű (*Plantago schwarzenbergiana*) ún. bennszülött Kárpát-medencei faj, a Nemzeti Park egyes részein tömegesen fordul elő (Fotó: Széll Antal)

Ritkább előfordulású, üde
gyepekhez kötődő, valamint erdei
fajok tekintetében a Nemzeti
Parkon belül a Kis-Sárrét a
legjelentősebb részterület
(Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A fátyolos nőszirm (Iris spuria)
a sziki erdőssztyepp üdebb
részeinek jellemző faja
(Fotó: Motkó Béla)

Az agárkosbor (*Orchis morio*) országos
viszonylatban nem ritka, azonban az
Alföldön már csak néhány helyen fordul
elő (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

A széleslevelű nőszőfű (*Epipactis helleborine*)
egyedül a Maros-ártér erdeiből ismert a
Nemzeti Parkban (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Ez a terület az egyik, ahol a különleges életmódú, Magyarországon jelenleg mindössze kilenc élőhelyről ismert nyugati földikutya (*Nannospalax leucodon*) megtalálható (Fotó: Mocsári Béla)

A Nemzeti Park állatvilága

A Tompapusztai lőszgyep nemcsak növényzete miatt, hanem zoológiai szempontból is értékes (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Az atracélcincér (*Pilemia tigrina*) hazánkban már csak a Körös–Maros közén és a Mecsekben fordul elő, elterjedési területe a Bánságon keresztül az AI-Duna irányába folytatódik (Fotó: Sallainé Kapocsi Judit)

Egyik bennszülött szöcskefajunknak, a magyar tarszának (*Isophya costata*) országos, így világviszonylatban is jelentős állománya él Tompapusztán (Fotó: Danyik Tibor)

Az egykori Nagy-Sárrét mocsarainak helyén – így Dévaványa térségében is – kiterjedt szikes rétek jöttek létre (Fotó: Széll Antal)

A túzok (*Otis tarda*) jelenlegi állománynövekedésének fenntartása, a kisebb nemzeti parki és a hozzá kapcsolódó romániai, illetve szerbiai határ menti állományok összehangolt megerősítése az egyik legkiemelkedőbb feladat (Fotó: Motkó Béla)

Az ürge (*Spermophilus citellus*) kilencvenes évek elején bekövetkezett drasztikus állománycsökkenése intő példa arra, hogy megfelelő természetvédelmi kezelés nélkül hogyan tűnhetnek el egy-egy faj akár jelentős populációi is alig néhány év leforgása alatt (Fotó: Marik Pál)

A nagy szikibagolylepké (*Gortyna borelii lunata*) elterjedési területének és jelentős állományt rejtő élőhelyeinek súlypontja a Kárpát-medence keleti felére, így többek között a Nemzeti Park területére esik (Fotó: Széll Antal)

A teelő-, illetve költőterületeik felé tartó útjuk során ősszel és tavasszal nálunk megpihenő darvak (*Grus grus*) esti behúzása a Nemzeti Park egyik leglátványosabb eseménye
(Fotó: Széll Antal)

A kék vércse (*Falco vespertinus*) igazi pusztai madárfaj, elterjedési területének nyugati határa egybeesik az Alföld szikes gyepterületeivel, állományainak fenntartása összefügg a vetési varjú védelmével
(Fotó: Czifrák Gábor)

A parlagi sas (*Aquila heliaca*) Kárpát-medencében élő elszigetelt állománya az egyetlen a világon, mely a több évtizedes kitaró védelemnek köszönhetően jelenleg emelkedő tendenciát mutat
(Fotó: Marik Pál)

A Kardoskúti Fehértó nemzetközi viszonylatban is számon tartott madár-gyülekezőhely. Az őszi és a tavaszi vonulás során több tízezer vízi- és parti madár tölti az éjszakát a sekély vizű tavon (Fotó: Bánfi Péter)

A Biharugrai- és Begécsi-halastavak több, mint 2000 hektáros vízfelülete, kiegészülve a szomszédos Cséffai Természeti Park (Parcul Natural Cefa) halastórendszerével és a környező gyepterületekkel, a Kárpát-medence legjelentősebb vízimadárszállói közé emeli a Nemzeti Park ezen részét (Fotó: Marik Pál)

A fekete gólyának (*Ciconia nigra*) a Biharugrai-halastavak mellett a Hármas-Körös is jelentős vonulóterülete a Nemzeti Parkban (Fotó: Motkó Béla)

A cigányréce (*Aythya nyroca*) világszinten veszélyeztetett faj, a Biharugrai-halastórendszer mind költőterületként, mind pedig vonulóhelyeként az egyik legjelentősebb Európában (Fotó: Motkó Béla)

A Skandinávia és Szibéria tundrai területein költő különböző vadlúdfajoknak Európában három nagy telelőterülete ismert: az Északi-tenger partvidéke, a Fekete-tenger melléke és a Kárpát-medence. A legfontosabb Kárpát-medencei területek között a Nemzeti Park több részterülete is megtalálható (Fotó: Széll Antal)

A Körösvölgyi Látogatóközpont Szarvason, az Anna-ligetben (Fotó: Kovács Krisztina)

Ismeretterjesztő foglalkozás a Körösvölgyi Látogatóközpontban (Fotó: Kovács Krisztina)

A Réhelyi Látogatóközpont Dévaványa és Ecsegfalva között (Fotó: Széll Antal)

A Nemzeti Park frekvenciált, de könnyen megközelíthető részein található megfigyelőtornyokat leginkább a reggeli és a késő délutáni órákban érdemes felkeresni
(Fotó: Tirják László)

Megfigyelőtorny (Fotó: Széll Antal)

A szervezett programok közül a Kardoskúti Fehértó Napja minden évben több száz érdeklődőt vonz
(Fotó: Széll Antal)

A Bihari Madárvárta Biharugra közelében
(Fotó: Domokos Andrea)

A Nemzeti Parkban található öt tanösvény szakvezetéssel és önállóan is végigjárható
(Fotó: Bíró István)

Körös-Maros
Nemzeti Park Igazgatóság
5540 Szarvas, Anna-liget 1.
Postacím: 5541 Szarvas, Pf. 72
Telefon: 66/313-855, Fax: 66/311-658
E-mail: kmnp@kmnp.hu
www.kmnp.hu

A Csanádi puszták emlősfaunája

Kókai Károly – Kotymán László – Mészáros Csaba

Keleti sün (*Erinaceus roumanicus*) (Fotó: Nyisztor János)

Kókai Károly és Mészáros Csaba a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (Budapest), Kotymán László pedig a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság (Szarvas) munkatársa.

Bevezetés

A Csanádi puszták Békés és Csongrád megye határán elterülő, három nagy és néhány kisebb pusztafoltból álló, kiemelkedő természeti értékekkel bíró terület. E három „részegység”: a Montág-pusztá, a Királyhegyesi-pusztá és a Kopáncsi-pusztá.

A térség nagyobb sztyeppfoltjait 1989-ben Pitvarosi-puszták Tájvédelmi Körzet néven nyilvánították védetté, majd 1997-ben a Körös-Maros Nemzeti Park létrejöttével mint Csanádi puszták elnevezésű tájegység vonult be a szakmai köztudatba. A terület legértékesebb foltjain fokozottan védett részeket jelöltek ki, majd Natura-2000 lett a védett terület és környéke. A Montág-pusztá pedig hazánk legfrissebb Ramsari-területe. Ezen címek elnyerésében jelentős szerepet játszottak a Nemzeti Park élőhely- és élővilágvédelmi tevékenységei (élőhely-rekonstrukciók, legeltetés erősítése stb.).

A terület jelentőségének megfelelően több közlemény jelent meg a Csanádi puszták növénytársulásairól. A zoológiai kutatások közül elsősorban az ízeltlábú és a puhatestű faunát érintő vizsgálatok emelhetők ki. Madártani szempontból pedig a térség egyik legjobban kutatott és publikált védett területe ez. Ezzel ellentétben – a területhez és a vizsgált csoporthoz méltatlanul – meglehetősen kevés emlősökhöz kapcsolódó adat látott napvilágot e pusztákról.

Számottevőbb, emlősökről szóló információt jelen munka szerzői közöltek a réti fülesbagolyról írt cikkükben (MÉSZÁROS CS. – KOTYMÁN L. – KÓKAI K. 2003). Később Kalivoda Béla publikált a 2000-ben, a Csanádalberti kastély padlásán talált (KALIVODA B. 2009a); valamint Tótkomlóson, az evangélikus templom tornyában 2007 júniusában és októberében fellelt gyöngybagoly- (*Tyto alba*) köpetvizsgálatokról (KALIVODA B. 2009b). A két vizsgálati hely közül a Csanádalbertin történtek leginkább a Montág-pusztá d é l k e l e t i r é s z é n e k (mint zsákmányejtési terület), Tótkomlós pedig a Kopáncsi-pusztának feleltethető meg, ez utóbbiba esetleg beletartozhat a Montág-pusztá nagyéri területe. Természetesen a gyűjtési helytől sugárirányban az összes mezőgazdasági művelés alatt álló szántó (így a Csanádi pusztákhoz nem tartozó rész) is szerepet játszhatott mint potenciális zsákmányszerző terület. Mivel a saját köpetvizsgálatok a védett terület határain belül történtek, ezért a fajok leírásánál ezt tekintettük prioritásnak.

Jelen írásunkat emlősfaunisztikai „alaptanulmánynak” szánjuk, de szeretnénk később egy részletezőbb dolgozatot is megjelentetni a Csanádi puszták emlőseiről. Ezenkívül mindenképpen szorgalmazunk egy jóval alaposabb, több kutatási módszert is alkalmazó vizsgáldást, hiszen a térség emlősfaunája is megérdemelné a fokozottabb odafigyelést.

A terület leírása

A Csanádi puszták Makó-Rákos, Királyhegyes, Csanádalberti, Ambrózfalva, Nagyér, Tótkomlós és Békéssámszon település határán, több mint 5000 hektáron terül el. Két résztelepülés (tanyaközpont) a vizsgálati területen belül található: Királyhegyes-Csikóspusztá és Tótkomlós-Nagykopáncs. A pusztafoltok között általában nagyüzemi táblás, intenzív mezőgazdasági növénytermesztés folyik. Termesztett növény a búza, árpa, kukorica, napraforgó, repce, kisebb parcellákban a zöldséggyökér és a vöröshagyma. Mindegyik pusztarész határán, illetve ahhoz közel kisebb vagy nagyobb forgalmú műút található. Legforgalmasabb a Makó-Rákost Tótkomlóssal összekötő szakasz.

A puszták légyszárú növénytársulásai igen változatosak, amit a talaj, a térszint, a csapadékvíz és a legeltetés befolyásol. Külön ki kell emelnünk a vízborítottság igen szélsőséges változásait. Akár egy éven belül vagy az egymást követő esztendőkb en hatalmas mértékben (és sokszor viszonylag gyorsan) változik a területen lévő vízmennyiség. Csapadékos években kora tavasszal akár a pusztá 2/3-a is víz alá kerülhet, a gye p ár centiméternyi elöntésétől a derékig érő mocsárig. Hosszan tartó, forró nyári kánikulában pedig a Zsombékéri-csatorna

Kopáncsi-puszta (Fotó: Engi László)

legátolt szakasza és a Száraz-ér kivételével minden víz eltűnik az ekkor már szinte „félsivatagos” tájról.

A legjellemzőbb lágyszárú növénytársulások: az ürmös-csenkeszes puszta (*Artemisio-Festucetum*), az ecsetpázsitos kaszáló (*Agrostio-Alopecuretum pratensis*), a tarackos tippanos-csetkákás (*Agrostio-Eleocharis pratensis*), a szikikáka mocsár (*Bolboschoenetum maritimi continentale*), a harmatkásás sziki rét (*Agrostio-Glycerietum poiformis*), a hernyópázsitos sziki kaszáló (*Agrostio-Beckmannietum eruciformes*), a mélyebb részeken pedig a tavikákás (*Scirpo-Phragmitetum*), a nádas (*Scirpo-Phragmitetum*), valamint a gyékényes (*Typhetum latifoliae* és *angustifoliae*). A magasabban fekvő területeken (Királyhegyes) löszpusztagyep-társulás (*Salvio-Festucetum rupicola*) található. Egyes pusztafoltokon jól fejlett padkás szikésekre bukkanhatunk. A vízborítottság alakulásának megfelelően ezen társulások kiterjedése természetesen változik.

A gyérebb fás szárú növényzet helyenként kiserdőket, gyakrabban fasorokat vagy magányos fákat jelent. Természetvédelmi értékük kisebb, gyakoriak a betelepített, „idegen” fajok: japánakác, keskenylevelű ezüstfa, gledícsia, fehér akác, zöld juhar, amerikai kőris. Kisebb arányban ugyan, de őshonos fákat is láthatunk itt: ilyen a kocsányos tölgy, szürke nyár, fehér nyár, vadkörte, mezei juhar és a magas kőris. Ezek mint az emlősök élőhelyei, fontos szerepet játszanak még akkor is, ha adventív fákról beszélünk.

Nagyobb pusztafoltjaink

A legdélebbi pusztafolt a Királyhegyesi-puszta, melynek területe 1011 hektár. Legeltetési foka közepesen intenzív, egyes részeit kaszálják. Löszpusztagyeppek váltakoznak ürmös-csenkeszes és réti ecsetpázsitos területekkel. Itt található egy időszakos szikes mocsár, a Liliomos. A terület északi határán folyik a királyhegyesi Száraz-ér, a környék legnagyobb vízhozamú folyása, amely távolabbi területekkel teremt kapcsolatot a flóra és a fauna szempontjából. Ehhez a területi egységhez tartozik a Csikópusztai-tó, amely egy természetes szikes állóvíz, mellette terül el a Kápolnás-erdő, amelyik a térség legfontosabb

„kiserdeje”. Jelentősebb erdőfolt fekszik a puszta északkeleti oldalán, a pitvarosi vadásztársaság fácántelege körül. Kisebb fiatalosok állnak a terület középtájékán a Liliomos-mocsár mellett.

A legnagyobb kiterjedésű a Montág-puszta, melynek területe 2188 hektár, legértékesebb része pedig a Nagy-Zsombék. Változatos növénytakarásainak kiterjedése a vízborítottság függvénye: az ürmös-csenkeszes részekről a harmatkásás, gyékényes, nádas, mély vizű mocsárig terjed. A kelet-nyugati irányban futó Zsombékéri-csatornát a Nemzeti Park 1997-ben a torkolatánál lezárta. Ezzel a puszta nagyobb részén megvalósult a maximális vízvisszatartás. A hosszú, forró, száraz nyarakon ez a csatornaszakasz egy állandó vízfelület, minden más, még a Csikópusztai-tó is képes ilyenkor kiszáradni. Kisebb erdőből több is található a Montág-puszta peremrésein: egy a délnyugati oldalon, a Zsombékéri-csatorna partján, kettő pedig a keleti, délkeleti határon. Északkeleten és főleg a Nagyéri-puszta területén (a Montág egyik részterülete) komolyabb, részben idősebb fából álló erdősávok is találhatóak. A Montág-puszta középső része a „legfátlanabb” terület az egész környéken.

A legészakibb részen a legkisebb (858 ha) pusztafolt, a Kopáncsi-puszta terül el. Korábban juhokkal intenzíven legeltetett volt, de ennek felhagyása után több részen erősen gazosodni kezdett a terület. Az utóbbi években a Nemzeti Park szürke marhákkal legelteti ezt a pusztát is, azóta ismét javul a helyzet. Összességében ez a területrész viszonylag magasabb fekvésű, tavasszal is inkább sekély, 5–20 cm-es vízborítást kap. Helyenként tipikusak a padkás szikések. Növénytakarásai a vakszikes foltoktól a csenkeszes, tarackos tippanos és ecsetpázsitos rétekig terjednek. Több kisebb területű fiatalos erdőcske, illetve erdősáv található a központi részén. A Kopáncsi-pusztán átmenő mély meliorációs csatorna, a Székeséri-csatorna sok vizet elvezet, kánikulai nyarakon azonban többször teljesen ki is szárad.

A három nagy pusztát több kisebb, különálló gyeptölt is határolja, közülük a legjelentősebb a Montágtól nyugatra található Bogárzó.

Anyag és módszer

Kutatásaink jelentős részben vagy az emlősöknek vagy lábnyomuknak, esetleg egyéb élettevékenységüknek a megfigyelésén alapul az utóbbi tizenöt évből. A korábbi esztendőkről részben Molnár Gyula beszámolója alapján van tudomásunk, ám nagyon sok értékes adatot bocsátott még rendelkezésünkre az 1970-es évektől kezdve Nemes István biológus, a Pitvarosi Petőfi Vadásztársaság nyugalmazott vadászmestere. Munkakörüknek megfelelően adatokat kaptunk Brányai Krisztián és

Királyhegyesi-pusztta: Koplaló (Fotó: Engi László)

Csáki Imre természetvédelmi őrkötől is. Sajnálatosan sok megfigyelési adat származik az utak mentén elűtött állatokról. Ezenkívül ragadozó madárköpet-vizsgálatokat végeztünk 2001–2002-ben a gyöngybagoly, a kuvik (*Athene noctua*), a réti fülesbagoly (*Asio flammeus*) és a pusztai ölyv (*Buteo rufinus*) fajnál, illetve a gyöngybagolynál a 2009-es és 2010-es évben. Mindkét időszakban 2–300-as nagyságrendben dolgoztunk fel köpeteket. Ezek közül természetesen a gyöngybagoly – mint táplálékgeneralista – táplálkozásvizsgálata szolgált a legtöbb információval, de a kuvik köpeteinek vizsgálata is sok érdekes adatot szolgáltatott. Természetesen Kalivoda Béla (KALIVODA B. 2009a, b) vizsgálatai is beépültek ezen írásba.

Az 1990-es évek közepéről kerecsensólyom táplálékvizsgálatok is a rendelkezésünkre állnak (KOTYMÁN L. 2005). Dolgozatunkban sajnálatosan alulreprezentáltak a denevérek (*Chiroptera*), mivel csupán két faj került elő közülük. Mindenképpen szükség lenne alapos és speciális denevérvizsgálati módszerek (hangdetektálás, padlások célzott vizsgálata, esetleg denevérhálózás) alkalmazására.

Eredmények

Az 1996–2010 közötti, általunk vizsgált időszakban – kiegészítve az azt megelőző két évtizeddel (Nemes, Molnár) – 36 emlősfajt sikerült kimutatni a Csanádi pusztákról (lásd 1. táblázat). Az 5 alkalmi előforduló és a 2 kipusztult fajt leszámítva 27 emlősfaj állandó lakója a vizsgált területnek, amelyek ott szaporodó populációkat alkotnak. Létrehoztuk a nem meghatározható státusú fajok csoportját is, melybe a hermelin és a rőt korai denevér tartozik. E két fajnál bár alkalmi az előfordulás, nem tudjuk behatárolni az eseti előfordulás okát. Mivel a hermelin nem hosszú távú kóborló, nem tudjuk, hogy régen állandó lakó volt-e, amely mostanra eltűnt a területről, vagy ott található ugyan, de nem észlelhető. A rőt korai denevér hosszabb távra is elkóborol (vonul), de nem dönthető el, hogy csak alkalminak tekinthető az előfordulása, vagy létezik kolóniája a környéken, csak senki nem vizsgálta azt. Az egyes emlősfajok helyzetét a következőkben jellemezzük.

Üszőakol a Montág-pusztán, ahonnan
a gyöngybagoly-köpeteink nagy része származott
(Fotó: Engi László)

Keleti sün – *Erinaceus roumanicus*

A Csanádi puszták gyakran látható emlős lakója. Kedveli az erdőcskék, erdősávok szélét, de bent, a fátlan füves pusztán is rendszeresen előfordul. Kölykökkel teli vackát többször megtaláltuk. Sajnos a gépkocsiforgalom közülük is szedi áldozatait.

Mezei cickány – *Crocidura leucodon*

Bagolyköpetekben találtuk meg eddig: a gyöngybagoly köpeteiben 2,9%-ban, a kuvik zsákmányállatai között 4,6%-ban. 2009–2010-ben viszont a *Sorex*-cickányfajok törtek előre, amikor is a mezei cickány aránya a gyöngybagoly köpeteiben a zsákmányolt emlősök 3,2%-a volt. Kalivoda ennél magasabb arányban mutatta ki, Csanádalbertin (2000) 6,2%-os (KALIVODA B. 2009a); Tótkomlóson (2007) pedig 28,2%-os és 15,6%-os relatív gyakoriság mellett (KALIVODA B. 2009b). Összességében elég állandó lehet e füves területeket kedvelő cickányfaj állománya.

Keleti cickány – *Crocidura suaveolens*

Szintén bagolyköpetek alapján tudunk előfordulásáról. A szakirodalom állításával ellentétben (BIHARI Z. – CSORBA G. – HELTAI M. 2007) a Csanádi pusztákon ritkábbnak tűnik a mezei cickánynál. 2001–2002-ben a gyöngybagoly zsákmányállatai között 2,43%-ban, a kuvik zsákmányai között 1,85%-ban volt jelen a keleti cickány; 2009–2010-ben a gyöngybagoly zsákmányai között 1,6%-ban találtuk meg.

Kalivoda ennél magasabb arányban mutatta ki: a Csanádalbertiből származó adatnál meghaladta a mezei cickány arányát (10,2%) (KALIVODA B. 2009a); Tótkomlóson viszont a mi vizsgálatunkhoz hasonlóan kisebb arányban került elő (16,1% és 8,4%), mint a közeli rokon faj (KALIVODA B. 2009b).

A kismemlősökkel is táplálkozó kék vércse (*Falco vespertinus*) a puszta jellegzetes ragadozó madara (Fotó: Engi László)

Erdei cickány – *Sorex araneus*

Csak köpetekből került elő ez a faj is. A gyűjtési hely környékének ismeretében valószínűleg teljesen fáatlan élőhelyen is előfordul. 2001–2002-ben a gyöngybagoly által zsákmányolt emlősök közül 2,9%-ban; 2009–2010-ben pedig (szintén a gyöngybagolytól) 16,4%-ban került elő, alaposan megelőzve a *Crocidura*-fajokat. Az eredmények megleptek bennünket, hiszen a 2009-es év a kora tavasz kivételével meglehetősen száraz volt, és a szakirodalom szerint (BIHARI Z. – CSORBA G. – HELTAI M. 2007) ez inkább a mezei és a keleti cickánynak kedvez. Kalivoda vizsgálatai némiképp ellentétes tendenciákat sejtetnek: a 2000-es évből (Csanádalberti) magasabb a faj relatív gyakorisága (8,6%) (KALIVODA B. 2009a); a 2007. évben (Tótkomlós) viszont erősen visszaesett az erdei cickány aránya (júniusban 4%, októberben csak 1,9%) (KALIVODA B. 2009b).

Törpecickány – *Sorex minutus*

A gyöngybagoly zsákmányai között 2001–2002-ben 1,45%-ban fordult elő a törpecickány. A szárazabb, 2009–2010-es esztendőben a másik *Sorex*-fajhoz hasonlóan a törpecickány száma is megugrott: 11,1%-ban találtunk rá a gyöngybagoly zsákmányai között. Kalivoda vizsgálatai, hasonlóan a másik *Sorex*-fajhoz, itt is ellentétes előjelűek. 2000-ben Csanádalberten a vizsgált időszak legmagasabb, 14,1%-os előfordulását produkálta (KALIVODA B. 2009a), ugyanakkor 2007-ben (Tótkomlós) „visszaesett” a gyakoriság 1,6%-ra (június) és 1,9%-ra (október) (KALIVODA B. 2009b).

Miller-vízicickány – *Neomys anomalus*

Csak Kalivoda köpetvizsgálataiból került elő. 2000-ben Csanádalbertin 1,1% relatív gyakoriság mellett (KALIVODA B. 2009a); 2007 júniusában és októberében Tótkomlóson 0,8 és 0,6%-ban mutatta ki (KALIVODA B. 2009b). Az összes cickányfaj relatív gyakoriságát vizsgálva mind Kalivoda, mind a saját megfigyeléseink alapján a legritkébbnek bizonyult. A szakirodalom szerint (BIHARI Z. – CSORBA G. – HELTAI M. 2007) jobban elviseli az időszakos vízborítottságú helyeket, nem ragaszkodik annyira az állandó vizek partjához. Bár a Csanádi pusztákon főleg az időszakos vizes élőhelyek dominálnak, mégsem sikerült a közeli rokon faj fölé kerülnie.

Közönséges vízicickány – *Neomys fodiens*

A bagolyköpet-vizsgálatok alapján az alacsony arányban megkerült cickányfaj 2001–2002-ben a gyöngybagoly zsákmányállatai között 1%-ban, 2009–2010-ben 0,5%-ban fordult elő. Talán az egész évben állandó vízpartok kis aránya magyarázza ezt. A köpetgyűjtés helyének és környékének ismerete alapján mindkét időszakban valószínűleg a Zsombékéri-csatorna partján eshettek zsákmányul a vízicickányok.

Nagyságrendileg Kalivoda is hasonló arányban találta: 2000-ben (Csanádalberti) 1,5%-os relatív gyakorisággal (KALIVODA B. 2009a); 2007-ben (Tótkomlós) 2,4%-os arányban mutatta ki (KALIVODA B. 2009b).

Közönséges vakond – *Talpa europaea*

A Csanádi puszták jelentős része a sokszor magas talajvízszint és a szikesedés miatt nem tartozik a vakond kedvenc élőhelyei közé. Inkább a magasabban fekvő részek: a löszpusztagyeppek, az erdőszélek mentén találhatjuk meg.

Közönséges késeidenevér – *Eptesicus serotinus*

Pabar Zoltán (2000) találta meg 1999 júliusában egy 70–80 példányból álló kolóniáját Csanádpalota katolikus templomának padlásán.

Rőt koraidenevér – *Nyctalus noctula*

Paulovics Péter figyelte meg a Montág-pusztta felett délutáni órákban. Mivel más adatunk nincs róla, a nem meghatározható státusú fajok közé került. Gyakorisága miatt kolóniája elképzelhető valamely közeli településen, de erre utaló vizsgálatok hiánya miatt nem mertük az állandó fajok közé felvenni.

Újszülött mezei nyúl (*Lepus europaeus*) (Fotó: Engi László)

Mezei nyúl – *Lepus europaeus*

A Csanádi pusztákon mezei nyulat sokfelé figyelhetünk meg, bár a juhokkal intenzíven legeltetett részekről hiányzik. Főleg a gyepek és a szántóföldek határsávját kedvelik nagyon, ahol a két élőhely mozaikosan váltja egymást (pl. a Montág-pusztta északkeleti része és a Kopáncsi-pusztta keleti, ill. nyugati széle), ugyanakkor bent, a füves területek közepén is gyakran előfordul. Még akkor is felfedezhető, ha tavasszal a víz elönti a pusztát. Ilyenkor a magasabban fekvő padkákon, gátoldalakon pihen. De, ha ezeket a nyulakat valaki vagy valami megriasztja, mint egy igazi „vízi nyúl”, könnyedén átgázol vagy akár úszik az elöntött részeken. Tömeges elhullását észleltük (KOTYMÁN L. – BOD P. – MÉSZÁROS CS. – SZÉLL A. 2008) a 2002–2003-as nagyon zord, magas és sokáig tartó hóborítottságú télen. A legnagyobb testű sasok fontos zsákmányállata a mezei nyúl, ezért is komoly a jelentősége. Fő predátora természetesen a róka.

Egy alkalmi előfordulása ismert (Nemes István szóbeli közlése alapján) 2004-ből: a Királyhegyesi-pusztta északi részén egy tanya tetején (Börcsök-tanya) figyelték meg fában meglehetősen szegény környéken. A Dél-Alföld más, kimondottan vizes élőhelyén – pl. szegedi Fehér-tó (Bakacsi Gábor szóbeli közlése alapján) – is van alkalmi előfordulása, ahol szintén több km-t kellett teljesen kopár, fátlan terepen megtennie azért, hogy az adott területre eljusson. Rendelkezünk fátlan, belvárosi mókus-előfordulási adattal is (Szeged, Bertalan híd szegedi hídfője – Cseh Judit szóbeli közlése alapján).

Közönséges ürge – *Spermophilus citellus*

Az 1980-as évek elején Molnár még stabil állományát találta a Királyhegyesi-pusztta déli részén, állattartó aklok közelében. 1996-ban a kerecsensólyom zsákmányállatai között találták (KOTYMÁN L. 2005) szintén a Királyhegyesi-pusztán. Nemes szerint, bár nem volt nagy létszámú az ürgeállomány, amíg a legeltetési szint megfelelőnek bizonyult, addig a Királyhegyesi-pusztta északi részén is előfordult, főleg padkásodó gyepeken. Az utolsó észlelésünk 2002 késő tavaszára tehető a Montág-pusztta délnyugati részén (a szerzők és Konrád Mónika megfigyelése). A tavaszi belvíz miatt magasabb padkás részen figyeltük meg egy üszőistálló közelében. Azóta nincs semmiféle előfordulási adatunk. Bár a Csanádi puszták területe hatalmas, de azért rendszeresen vizsgáljuk, miközben a ragadozók táplálékmaradványait is nézzük. A közönséges ürge valószínűleg kipusztultnak tekinthető a területről. Az utolsó észlelés idején és az azutáni egy-két évben volt a legeltetés a legalacsonyabb szinten a pusztákon. Ezenkívül jó néhány belvizes év is következett, amely szintén nem kedvezett az ürgeállománynak.

Mezei pocok – *Microtus arvalis*

A terület emlősfaunájának legnagyobb létszámú rágcsálója. 2001–2002-ben a gyöngybagoly zsákmányállatai között 78,1%-ban találtuk meg, a kuvik prédái között pedig 72,2%-ban. 2009–2010-ben a gyöngybagoly zsákmányai közül 61,9%-ban került elő. A szokásos ciklikus (gradációk) szaporodási változásain kívül nagyban befolyásolja számukat a terület vízborítottsága. Belvizes években kiszorul a környező földekre, de ahogy a víz levonul, igen gyorsan visszafoglalja a pusztai élőhelyeit. A legeltetett részekben talán nagyobb arányban fordul elő. A védett ragadozó madarak legfontosabb zsákmányállata.

Földi pocok – *Microtus subterraneus*

Kalivoda 2007-ben, gyöngybagolyköpet-vizsgálata során Tótkomlóson 0,8%-os relatív gyakorisággal mutatta ki (KALIVODA B. 2009b). Az állandó állományú emlősfajok közé csak azért soroltuk be, mert egy ilyen kis testű és kis mozgásterű emlősfajnál kizárható az alkalmi előfordulás. Talán a vizsgált terület kiemelkedően magas mezei pocok állománya okozza azt, hogy a földi pocok ennyire ritka előfordulású.

Közönséges kőszapocok – *Arvicola amphibius*

Az élő állat megfigyelése a Királyhegyesi-pusztá Liliomos nevű mocsarában történt meg. Jarat- és túrányomai a többi pusztarészen is láthatók, így például a Nagy-Zsombék-mocsár szélein. Valószínűleg – bár széles elterjedéssel bír a Csanádi pusztákon – a vizsgált ragadozók zsákmányállatai közül egy kőszapockot sem találtunk.

Montág-pusztá (Fotó: Engi László)

Pézsmapocok – *Ondatra zibethica*

Nemes István szerint az 1970-es években még meglehetősen elterjedt volt, főleg a Száraz-ér csatornájában és a környező vizekben. Később ritkulni kezdett, és az ezredfordulóra teljesen eltűnt. Állományának csökkenése még talán megmagyarázható a vidraállomány megjelenésével és növekedésével, de egyelőre rejtély a pézsmapocok kipusztulásának oka (okai) a Csanádi pusztákon. Más vizes élőhelyen – pl. a szegedi Fehér-tavon – a vidrák számának növekedésével csökkent ugyan a pézsmapocok állománya, de nem tűnt azért el, hanem egy alacsonyabb szinten stabilizálódott (KÓKAI K. 2009).

Mezei hörcsög – *Cricetus cricetus*

A mezei hörcsög mind a pusztákon, mind a környező földeken jelentős számban fordul elő, különösen a Montág-pusztá északkeleti részén. Szaporodási ciklusa elhúzódóbb, hosszabb idő kell a hörcsögpopuláció változásaihoz, mint a mezei pocok állományáéhoz. A gradációs időszak főleg (sajnos) az elűtött állatok számán látszik jól. Jelentős gradációs időszak volt az 1989–1999-es, az 1999–2000-es években és 2005-ben. A vízborítottság kisebb akadályt jelent e faj számára, mint a kisebb rágcsálóknak. Láttunk már nagy kiterjedésű, derékig érő vízű mocsárban (Nagy-Zsombék) tempósan és kitaróan úszó hörcsögöt. Mint mezőgazdasági kártevőt (és „prémforrást”), a környező földeken esetenként csapdázzák. Ennek ellenére nagy jelentőségű a Csanádi puszták hörcsögállománya mint a nagyobb ragadozó madarak (sasok, pusztai ölyvek stb.) fontos tápláléka. Előkerült gyöngybagolyköpetből is (2001–2002-ben a zsákmányállatok 1%-ában).

Pirók erdei egér – *Apodemus agrarius*

Csak gyöngybagolyköpetből, Kalivoda vizsgálatai alapján került elő. 2000-ben Csanádalbertin a zsákmányállatok 3,1%-át alkotta (KALIVODA B. 2009a); 2007-ben Tótkomlóson júniusban 0,8%-ban, októberben 3,2%-ban mutatta ki (KALIVODA B. 2009b). A vizsgált területtől kb. 25 km-re, Mezőhegyesről élő pirokegér-megfigyeléssel is rendelkezünk.

Pirók erdei egér (*Apodemus agrarius*) (Fotó: Széll Antal)

Güzühalom (Fotó: Kókai Károly)

Güzüegér – *Mus spicilegus*

Mindhárom pusztán és a környező földeken is előfordul. Leggyakoribb a partosabb fekvésű parlagokon és tarlókon. Legjellegzetesebb a nyár derekától megjelenő „güzühordás”, ami e faj csoportosan készített élelemraktárait jelenti. Jelentős százalékban labodafajok (*Atriplex*) terméseiből áll össze ez a halom. Parlagokon, hektáronként akár 20–30 güzühordás is összeszámolható. Egyes szakirodalmak szerint (BIHARI Z. – CSORBA G. – HELTAI M. 2007) a füves pusztát csak szükség esetén választja élőhelyéül, de mi nem ezt tapasztaltuk. Rövidfűvű gyepeken is (csenkeszes, legeltetett ecsetpázsit és tarackos tippanos) nemritkán látható. Bagolyköpetekben nem különíthető el a házi egértől. A *Mus-genus* aránya a gyöngybagoly zsákmányai között 2001–2002-ben 4,37%, a kuvik zsákmányai között ugyanekkor 7,4%. 2009–2010-ben viszont a gyöngybagoly zsákmányállatai között 2,6%. Az eredmények alapján valószínűleg évente változik, hogy a *Mus*- vagy az *Apodemus*-nemzetség fajai-e a második legnagyobb számban előforduló rágcsálók a mezei pocok után.

Erdei egér – *Apodemus sp.*

Mivel csak bagolyköpetekből került elő, nem tudtuk faj szintig meghatározni. Az biztos, hogy a vizsgált *Apodemus*-koponyák fogsorhosszai az irodalmi értékek alsó határán mozogtak. Ez is, továbbá az, hogy a köpetgyűjtési helyek rövidfűvű, fátlan gyeptársulások mellett helyezkedtek el, valószínűsíti, hogy inkább a kis lábú erdei egér (*Apodemus uralensis*) egyedeiről lehet zömmel szó. Természetesen nem zárható ki teljesen a közönséges erdei egér (*Apodemus sylvaticus*) sem. Ennek eldöntésére mindenképp csapdázásra lesz szükség. Az *Apodemus*-genus aránya a gyöngybagoly zsákmányai között 2001–2002-ben 5,3%, 2009–2010-ben 2,6%; a kuvik prédái között pedig 2001–2002-ben 13,9% volt az előfordulási arány.

Törpeegér – *Micromys minutus*

Mindhárom pusztarészen előfordul. Gyöngybagolyköpetből is előkerült, mind 2001–2002-ben, mind 2009–2010-ben 0,5%-át alkotta a zsákmányállatoknak. A réti fülesbagoly prédái közt is megjelent 2001–2002-ben 0,47%-ban. Kalivoda is nagyságrendileg hasonló arányban találta: 2000-ben Csanádalbertin a zsákmányállatok 2,6%-a volt törpeegér (KALIVODA B. 2009a); Tótkomlóson 2007-ben pedig 0,8%-a (KALIVODA B. 2009b). Jellegzetes fészke egyértelműen felhívja a figyelmet a jelenlétére, illetve bizonyítja előfordulását. A szokásos magasfüves árok- és csatornapartokon lévő előfordulásokon kívül érdekes módon elég alacsonyan, a talajtól alig 10–15 cm-re is találtunk törpeegérfészkeket (pl. tarackos tippanos rétet).

Házi egér – *Mus musculus*

Emberi lakhelyeknél és állattartó épületekben gyakorinak mondható, főleg, ha szántóföldi növények is vannak a környéken. Bagolyköpetekben nem különíthető el a közeli rokon güzüegértől, főképp azért, mert a köpeteket sokszor istállóknak gyűjtöttük.

Vándorpatkány – *Rattus norvegicus*

Az állattartó telepeken, házaknál, takarmánytárolóknál mindenhol előforduló kártevő. Helyenként mérgezik is.

Vadmacska – *Felis silvestris*

Két alkalmi előfordulásáról tudunk, melyek mindegyike a Királyhegyesi-pusztá északi feléről való: 1995-ben Keresztes Gábor látott egy példányt, 2002-ben pedig a szerzők. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy az alföldi vadmacska-megfigyeléseknél – még ha a jellemzők és a viselkedés meg is felel a fajnak – nem lehetünk teljesen bizonyosak abban, hogy a macska genetikailag 100%-ban vadmacska volt-e. Kiterjedtebb, idős állományú erdő hiányában a Csanádi puszták valószínűleg nem is alkalmasak a vadmacska állandó megtelepedésére.

Vörös róka – *Vulpes vulpes*

Jellegzetes ragadozó minden pusztarészen és mindenféle élőhelyen. Kotorékait nemcsak a kis erdőfoltokban, de teljesen kopár fátlan, rövid fűvű pusztán is megtaláltuk, így pl. száraz csatornaoldalakon (Kopáncsi-pusztá) és halomtestekben (Héricses-domb, Fekete-halom, Döcöge-halom). Kotorékainak számát a Királyhegyesi-pusztán 8-ra, a Montág-pusztán 20-ra, a Kopáncsi-pusztán 15-re becsüljük. Vízimadarak fészektelepeinél okozhat károkat.

Aranysakál – *Canis aureus*

Két alkalmi előfordulásáról van tudomásunk: 1996-ban a Királyhegyesi-pusztán (Keresztes Gábor szóbeli közlése), 2009-ben pedig szintén e pusztarészen, a Börcsök-tanyánál látták (Nemes István szóbeli közlése). A környéken további két alkalommal figyelték meg Kardoskúton (Tokody Béla szóbeli közlése) és egyszer Vetyeháton. A sakálra jellemző, hogy amikor csak magányos egyedként vagy családként él egy területen, rendkívül rejtett életmódot folytat. Ugyanakkor, ha több család él egy helyen közös territóriumhatárokkal, akkor jellegzetes üvöltésük már sokszor elárulja őket. Mi hiába voltunk kint hajnali, alkonyati, sőt, többször éjszakai órákban is, sosem hallottuk a hangjukat. Megjegyezhető ugyanakkor, hogy a Tiszától nyugatra, a dél-alföldi régióban jóval gyakoribb lehet az előfordulása. Szeged közvetlen határát már több oldalról elérte az aranysakál, így a nyugati (Veprik Róbert szóbeli közlése) és a délkeleti oldalon is látták (a szerzők).

Kopáncsi-puszta (Fotók: Engi László)

Hermelin – *Mustela erminea*

Két alkalmi előfordulása van csak (Nemes István szóbeli közlése), azok is az 1970-es évekből, a Királyhegyesi- és a Montág-puszta közötti részről (Fekete-halom, Hangai-lapos) származnak. Ez alapján nem tudtuk eldönteni, hogy volt-e biztos állománya korábban, vagy esetleg most is előfordul-e. Mivel hosszú távú kóborlásról a faj esetében nem beszélhetünk, így a nem meghatározható státusúak közé került. Valószínűnek tűnik, hogy a faj nincs könnyű helyzetben a Dél-Alföld Tiszától nyugatra eső részén sem – csak a szegedi Fehér-tóról rendelkezünk biztos adattal (KÓKAI K. 2009; Veprik Róbert szóbeli közlése).

Molnárgörény-(*Mustela eversmanni*) preparátum a Munkácsy Mihály Múzeum kiállításában (Fotó: Deli Tamás)

Molnárgörény – *Mustela eversmanni*

Mindhárom pusztarészen rendelkezünk megfigyelésekkel ezzel az érdekes, keleti elterjedésű ragadozóval kapcsolatban. Kedveli a padkás szikéseket, az ürmös-csenkeszes, mézpázsitos gyepeket, de gabonatóblában is megfigyeltük már. Sajnos az észlelések egy része a műutakon elütött példányokat jelenti, különösen veszélyes a Makó-Rákos és Tótkomlós közötti szakasz. Minden évben minimum 3–5, maximum 6–8 elütött molnárgörényt találunk. A környéken folyó hörcsögcsapdázás is potenciálisan veszélyes a molnárgörény számára. A Csanádi puszták görényei nem alkotnak elszigetelt állományt, megfigyeltük e fajt Kardoskúton, és látták Mezőhegyesnél is (Sirkó Zoltán szóbeli közlése). Valószínűleg a Dél-Tiszántúl szikesein és azok környékén terjedt el. Ezzel szemben Csongrád megye Tiszától nyugatra eső részeiről alig van megfigyelési adat, sőt, azok is régebbiek: sándorfalvi Fertő (KÓKAI K. 2009), szegedi Fehér-tó (KÓKAI K. 2009), Homokhátság (Veprik Róbert szóbeli közlése). Ez egy keleti sztyeppéken elterjedt faj, melynek Magyarországon belül valószínűleg egyenlőtlenül oszlanak el a populációi, megvédeni pedig ott lehet a legeredményesebben, ahol még számottevőbb az állománya (Tiszántúl). A vidra mellett a Csanádi puszták egyik természetvédelmi szempontból legjelentősebb emlősfajának tekintjük.

Eurázsiai menyét – *Mustela nivalis*

Mindhárom pusztarészen ismertek a megfigyelései, kedveli a fás-bokros területek széleit. Gyakoriságának a fokáról megoszlanak a vélemények. A szegedi Fehér-tavon és a sándorfalvi Fertő tavain a leggyakoribb szőrmes ragadozó a menyét, a Csanádi pusztákon azonban nem mondható el ugyanez. A mezei pocoknak viszont gradációs években megszorodik a száma.

Nyest – *Martes fonia*

Házak, istállók padlásán tanyázik, de messze ezektől, benn a puszta közepén is megfigyelhető. Esetenként utak mentén elűtve is észlelhető. Sajnálatosan a Csanádi pusztákon – hasonlóan más természetvédelmi területekhez – a mesterséges vércseköltőláda-telepeken kárt okoz. Nemcsak a fészekaljakat, de a kifejlett, fészken ülő vércsüket is képes elpusztítani.

Európai borz – *Meles meles*

Nemes István szerint 1995 előtt nem fordult elő a területen, azóta viszont rohamosan terjed, és néhány kilométerenként követik egymást a kotorékai. Jellegzetes előfordulási helyei pl. a Királyhegyesi-pusztán, a Fekete-halom oldalában és a Héricses-dombon találhatóak. Csongrád megye más, fában szegény, vizes élőhelyén is megjelent, így pl. Pusztaszeren (Tajti László szóbeli közlése) és a szegedi Fehér-tavon (KÓKAI K. 2009). Természetvédelmi szempontból nemkívánatos az ilyen pusztai élőhelyeken a nagyobb arányú elszaporodásuk.

Közönséges vidra – *Lutra lutra*

A vízrekonstrukciós beavatkozások előtt nyoma sem volt a Csanádi pusztákon, bár a Száraz-ér esetleg „közvetíthetett” kóborló példányokat. Amikor 1997-ben a Zsombékéri-csatornát lezárták, és ezáltal állandó vízű, halbő élőhely jött létre, jelent meg a területen. Azóta az egész lezárt Zsombékéri-csatorna mentén fellelhetőek a vidra nyomai és jelei. Szaporodik is a területen. Fő tápláléka a tömegesen jelenlévő ezüstkárász (*Carassius auratus*) lehet. A molnárgörény mellett a Csanádi puszták másik legjelentősebb emlőstani értékének tekintendő. Meglehetősen egyedülálló az itteni élőhelye egy nagy füves puszta közepén, egy lezárt csatornaszakaszon.

Vaddisznó – *Sus scrofa*

Mintegy 25 évre nyúlik vissza a vaddisznó felbukkanása a Csanádi pusztákon. 1985-ben egy kant, egy süldőt, három kocát és egy malacot lőttek a Királyhegyesi-pusztán (Nemes István szóbeli közlése). 2009-ben pedig egy fiatal kan a Montág-pusztán mutatkozott (Csáki Imre szóbeli közlése). Ugyanebben az évben 6-7 példányos kondát figyeltek meg (Bránya Krisztián szóbeli közlése) a Liliomos-mocsárból a Maros-ártér felé vonulni. Még nem tudjuk, mennyire lesz állandó tagja az emlősfaunának, ezért egyelőre alkalmi előfordulónak tekintjük. A jövőben azonban elképzelhető, hogy kis létszámban ugyan, de tartósan megtelepszik majd, ami természetvédelmi szempontból mindenképpen aggályos, sőt, nemkívánatos.

Európai őz – *Capreolus capreolus*

Jelentős és értékes állománya él a pusztákon, valamint a környező földeken, kedvelt élőhelye például a Montág-pusztta északkeleti mozaikos területe. Téli időszakban egyetlen napon akár több száz őz számolható meg az összeállt csapatokban. A Körös-Maros Nemzeti Park munkatársainak 2010. március 3-ai őzállomány-felmérése szerint a Kopáncsi-pusztán 32, a Montág-pusztta keleti felén 97, a nyugati oldalán 62, a Királyhegyesi-pusztán 63 egyed volt jelen. Vegetációs időszakban kedveli a kis erdőket is, de pl. a suták a gidákat gyakran a teljesen fátlan élőhelyeken, az akkorra már megnőtt ecsetpázsitos réteken rejtik el. A télen elhullott őzek jelentős táplálékforrást jelentenek a döggel is táplálkozó ritkább ragadozó madaraknak (sasok, kányák).

Gímszarvas – *Cervus elaphus*

Két alkalmi előfordulása ismert a Csanádi pusztákról. Nemes István 2008-ban a Liliomos-mocsárban látott egy tehenet, Bránya Krisztián pedig a Királyhegyesi-pusztta északi részén találta meg a nyomát.

Királyhegyesi-puszta (Fotó: Engi László)

Ózbak (*Capreolus capreolus*) a pusztában (Fotó: Engi László)

Az egerészölyv (*Buteo buteo*) az egyik legjelentősebb kisméltófogyasztó a térségben
(Fotó: Engi László)

Összefoglalás

Az 1995–2010 közötti időszakban a szerzők a kevésbé vizsgált (és ezért alulprezentált) denevérekkel együtt 36 emlősfajt mutattak ki a Csanádi pusztákon. E 36 faj közül kettő (az ürge és a pézsmapocok) valószínűleg kipusztult a területről, 5 fajnak (vörös mókus, vadmacska, aranyakál, vaddisznó, gímszarvas) csak alkalmi megfigyelései vannak, kettő pedig (hermelin és rőt korai denevér) a nem meghatározható státusú csoportba került. Ennek megfelelően kijelenthetjük, hogy 27 emlősfaj bizonyosan előfordul, és szaporodó populációkat alkot a vizsgált területen.

Természetvédelmi szempontból az emlősfajta változatos, fajgazdag összetétele nagyon jelentős. Különösen kiemelendő két faj, a közönséges vidra (*Lutra lutra*) és a molnárgórény (*Mustella eversmanni*) rendszeres előfordulása.

Köszönetnyilvánítás

Elsősorban szeretnénk köszönetet mondani a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóságának kutatásunk lehetővé tételéhez. Komoly segítséget kaptunk Nemes István vadász mestertől, Bránya Krisztián és Csáki Imre természetvédelmi őröktől, melyet ezúton is megköszönünk. Továbbá köszönjük az adataik átengedését (a vizsgált és egyéb területekről), valamint a bagolyköpetgyűjtésben való segítségét a Magyar Madártani Egyesület Csongrád megyei helyi csoportja következő tagjainak: Bakacsi Gábor, Cseh Judit, Keresztes Gábor, Molnár Gyula, Nagy István, Puskás Lajos (†), Sirkó Zoltán, Tokody Béla és Veprik Róbert. A Csemete részéről köszönet illeti meg Paulovics Pétert denevérről kapcsolatban szolgáltatott adatáért.

Irodalom

ÁCS A. 1985: A bagolyköpet vizsgálatok alapjai. Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Zalai helyi csoport, Zalaegerszeg. 1–58.

BIHARI Z. 1996: Denevérhatározó és denevérvédelem. Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest

BIHARI Z. – CSORBA G. – HELTAI M. 2007 (szerk.): Magyarország emlőseinek atlasza. Kossuth természettár. Kossuth Kiadó, Budapest

CORBET, G. – OVEDEN, D. 1980: Pareys Buch der Säugetiere. Alle wildlebenden Säugetiere Europas, Hamburg und Berlin

KALIVODA B. 2009a: Gyöngybagoly (*Tyto alba*) köpetvizsgálati adatok a Dél-Tiszántúlról – 2000. évi eredmények. Crisicum, 5: 195–219.

KALIVODA B. 2009b: Gyöngybagoly (*Tyto alba*) köpetvizsgálati adatok a Dél-Tiszántúlról – 2007. évi eredmények. Crisicum, 5: 241–256.

KÓKAI K. 2009: A szegedi Fehér-tó és Fertő halastavainak emlősei. www.fotringing.hu

KOTYMÁN L. 2004: Állattani megfigyelések 2002–2003 telén a Dél-Alföldön. A Puszta, 19: 221–226.

KOTYMÁN L. 2005: Megfigyelések a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) viselkedéséről. *Aquila*, 112: 219.

KOTYMÁN L. – BOD P. – MÉSZÁROS CS. – SZÉLL A. 2008: A pusztai ölyv (*Buteo rufinus*) helyzete a Dél-Alföldön. *Aquila*, 114–115: 57–70.

MÉSZÁROS CS. – KOTYMÁN L. – KÓKAI K. 2003: A réti fülesbagoly (*Asio flammeus*) telelő állományának változása, élőhelyválasztása és táplálkozása a Dél-Tiszántúlon. *Aquila*, 109–110: 109–118.

PABAR Z. 2000: A gyöngybagoly (*Tyto alba*) állományának a helyzete az Alföld keleti régiójában. *A Pusztá*, 16: 288–303.

UJHELYI P. 1994: A magyarországi vadon élő emlősállatok határozója. Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest

Újszülött sün
(Fotó: Korsós Marianna)

Keleti sün (*Erinaceus roumanicus*)
(Fotó: Korsós Marianna)

Drótkerítésre akasztotta pocokszákmányát egy tövisszűrő gébics (*Lanius colurrio*) (Fotó: Kókai Károly)

1. táblázat. A Csanádi puszták emlőseinek státusa

Sorszám	Fajnév	Állandó, szaporodó populációt alkot	Alkalmi előfordulás	A vizsgált időszakban kipusztult a területről	Nem meghatározható státusú
1.	keleti sün (<i>Erinaceus roumanicus</i>)	X			
2.	mezei cickány (<i>Crocidura leucodon</i>)	X			
3.	keleti cickány (<i>Crocidura suaveolens</i>)	X			
4.	erdei cickány (<i>Sorex araneus</i>)	X			
5.	törpecickány (<i>Sorex minutus</i>)	X			
6.	Miller-vízicickány (<i>Neomys anomalus</i>)	X			
7.	közönséges vízicickány (<i>Neomys fodiens</i>)	X			
8.	közönséges vakond (<i>Talpa europea</i>)	X			
9.	közönséges késeidenevér (<i>Eptesicus serotinus</i>)	X			
10.	rőt koraidenevér (<i>Nyctalus noctula</i>)				X
11.	mezei nyúl (<i>Lepus europeus</i>)	X			
12.	vörös mókus (<i>Sciurus vulgaris</i>)		X		
13.	közönséges ürge (<i>Spermophilus citellus</i>)			X	
14.	mezei pocok (<i>Microtus arvalis</i>)	X			
15.	földi pocok (<i>Microtus subterraneus</i>)	X			
16.	közönséges kószapocok (<i>Arvicola amphibius</i>)	X			
17.	pézsmapocok (<i>Ondatra zibethicus</i>)	X		X	
18.	mezei hörcsög (<i>Cricetus cricetus</i>)	X			
19.	pirók erdeiegér (<i>Apodemus agrarius</i>)	X			
20.	erdei egér (<i>Apodemus sp.</i>)	X			
21.	törpeegér (<i>Micromys minutus</i>)	X			
22.	házi egér (<i>Mus musculus</i>)	X			
23.	güzüegér (<i>Mus spicilegus</i>)	X			
24.	vándorpatkány (<i>Rattus norvegicus</i>)	X			
25.	vadmacska (<i>Felis silvestris</i>)	X			
26.	vörös róka (<i>Vulpes vulpes</i>)	X			
27.	aranysakál (<i>Canis aureus</i>)		X		
28.	hermelin (<i>Mustela erminea</i>)				X
29.	molnárgörény (<i>Mustela eversmanni</i>)	X			
30.	eurázsiai menyét (<i>Mustela nivalis</i>)	X			
31.	nyest (<i>Martes foina</i>)	X			
32.	európai borz (<i>Meles meles</i>)	X			
33.	közönséges vidra (<i>Lutra lutra</i>)	X			
34.	vaddisznó (<i>Sus scrofa</i>)			X	
35.	európai őz (<i>Capreolus capreolus</i>)	X			
36.	gímszarvas (<i>Cervus elaphus</i>)			X	

Sütkérező európai
nyellesszemű legyek
a makói hídnál
(Fotók: Deli Tamás)

Trópusokat idéző állatok a Dél-Tiszántúlon

Deli Tamás

Európai nyelesszemű légy – *Sphyrocephala europaea*

Paulovics Péter 1996-ban furcsa kinézetű légyre lett figyelmes a Maros mentén. Később kiderült, hogy még családszinten sem lehet az európai határozók alapján beazonosítani. Legközelebbi rokonai ugyanis trópusi elterjedésűek. A nyelesszemű legyek (Diopsidae) családjába tartozó új fajt 1997-ben írták le (Papp és társai), és az európai nyelesszemű légy (*Sphyrocephala europaea*) nevet kapta. Mivel ez az első európai faj, sőt az első faj, amely mérsékelt övi területről vált ismertté, világra szóló szenzációnak számított, elsősorban a szakmabeliek körében. Trópusi rokonaihoz képest mind méretében, mind szemnyelének hosszában kissé alulmarad, mégis hazánk legfurább küllemű állatának tekinthető. Az európai nyelesszemű légyről ma még nem sokat tudunk, kutatásuk folyamatban van. Érdekes kérdés például, hogy vajon hol élnek a legközelebbi rokonai; továbbá hogyan, mikor kerülhetett ide; vagy mely korból maradt fenn ez a faj? Vajon csak a Maros mentén fordul elő vagy a Tiszában és a Tisza más mellékfolyóiban él?

Életmódjáról annyit tudunk, hogy imágó (azaz légy) alakban telel át földbe vájt lyukakban vagy pl. a makói híd betonpilléreinek repedéseiben. A tavasszal előbújó legyek ősszel eltűnnek, és valószínűleg a következő generációval találkozhatunk az új esztendő nyarán. A folyó medrétől, a víztől nem mennek messzire, annak 1–1,5 méteres sávjában tartózkodnak, azaz napoznak, szaladgálnak. Legbiztosabban a meleg őszi napos időszakban találkozhatunk velük, amikor teletélőhelyeikről ideiglenesen előbukkanva tömegesen jelennek meg. Az itt látható fotók 2010. október 28-án készültek, amikor egy fagyos éjszaka utáni napsütésben, a híd egyik pillérére tanulmányozhattuk és fotózhattuk őket. Igazi élmény ezekkel az apró, alig 4 mm-es legyekkel találkozni. Hazánk egyetlen védett légyfaja lett; eszmei értéke 10 000 Ft.

Szongáriai cselőpók
a Békéscsaba külterületén
lévő egyik agyagbányában
(Fotó: Kocsor Julianna)

A szongáriai cselőpók
világosabb színű egyede
(Fotó: Kocsor Julianna)

Szongáriai cselőpók – *Lycosa singoriensis*

Valószínűleg nem sokan látták még hazánk eme legnagyobb és legezotikusabb pókját. A farkaspókok családjába (Lycosidae) tartozó „fenevad” főleg az alföldi szikes puszták lakója, de lazább talajú területeken máshol is előfordul (pl. Békéscsaba bel- és külterületén). Elsősorban a nyílt- és törpefűvű puszták lakója, de bolygatott területeket is gyorsan birtokba vesz, ha az alkalmas élőhely számára. Nagy termetével, sűrű szőrzetével meglehetősen emlékeztet a trópusi madárpókokra. Színezete márványos-szürkés, sötétebb mintázattal, amely kiváló rejtőszín a szikes réteken. Klasszikus pókhálót nem készít, földbe vájt lyukakban él, áldozatait pedig igen hosszúra nőtt lábaival kapja el. Testének mérete elérheti a 4,5 cm-t, de lábaival együtt 10 cm-nél is hosszabb lehet. Hazánkban a valamivel kisebb termetű

A szongáriai cselőpók tapogatóinak narancssárga színe fontos faji bélyeg (Fotók: Deli Tamás)

rokona, a pokoli cselőpók is előfordul (*Geolycosa vultuosa*), amellyel sokszor keverik össze. A szongáriai cselőpók egyik legbiztosabb határozóbélyegét a csáprágóján találjuk, amelynek alapszörzetében a narancssárga szín dominál. Nem agresszív pókfaj, de ha megfogjuk, megharaphat, ami fájdalmas lehet. Ez egyrészt az igen méretes csáprágójának, másrészt a mérgének köszönhető. Mérgé nem igazán veszélyes, kb. egy darázs csípésének (szúrásának) felel meg.

A belső-ázsiai Dzsungáriában fedezték fel 1770-ben (Laxmann), innen kapta hazai elnevezését is. Tőlünk keletre óriási területen terjedt el, még Indiában és Kínában is előfordul, de tőlünk nyugatra csak a Bécsi-medencéig tart areája. Kifejezetten a sztyeppék és a félsivatagok lakója. Hazánkban mintegy 100 évvel később találták meg, és azóta kiderült, hogy Alföldünk jellegzetes, egyáltalán nem ritka lakója. Ugyanakkor rejtett és éjszakai életmódja miatt csak ritkán kerül szemünk elé. Időnként, főleg teelés előtt, házakban is megjelenhet, de ez nem jellemző. Tápláléka elsősorban rovarokból, főleg sáskákból és szöcskékből áll. Utódait gondozza és védelmezi. A lyukak körül kószáló kis pókokat „pórázon tartja”, azaz egy selyemszállal kapcsolódnak anyjukhoz. Ha az anya veszélyt érez, megrántja ezt a selyemszálat, a kis pókok pedig rögtön beszaladnak az üregbe, ami szintén selyemszállakkal van kibélelve. Amikor üregüket elhagyják, az anyjuk hátán tömörülve utaznak, ahogy a többi farkaspók esetében is láthatunk ilyet. A telet a fagyhatár alatti üregrészben tölti. Nagy, kora tavaszi belvizek idején sajnos sok mélyben rekedt állat pusztul el. Magyarországi állományai nem veszélyeztetettek, amit jó alkalmazkodó képességének is köszönhet. Hazánk elsőként védetté nyilvánított pókjá.

Tartalomjegyzék

Bánfi Péter Nemzeti Park a Dél-Tiszántúlon	3
Kókai Károly – Kotymán László – Mészáros Csaba A Csanádi puszták emlősfauája	25
Deli Tamás Trópusokat idéző állatok a Dél-Tiszántúlon	51

A Hármas-Körös holtága Gyomaendródnél (Fotó: Deli Tamás)

A Natura Bekesiensis eddig megjelent kötetei

Natura Bekesiensis 1. Szerk.: Réthy Zsigmond, Békéscsaba, 1995

Beköszöntő (Réthy Zsigmond); Réthy Zsigmond: A múzeumi természetvédelmi kutatások aktuális összefüggései a DK-alföldi régióban; Molnár Zoltán: Szarvas vadon termő növényei; Csizmazia György: Emlékezés Beretzk Péter természettudósra (1894–1994).

Natura Bekesiensis 2. Szerk.: Réthy Zsigmond, Békéscsaba, 1996

Réthy Zsigmond: Adatok és gondolatok a békéscsabai Élővíz-csatorna életközösségéhez (1970–1995); Kertész Éva: Adatok a Biharugrai Tájvédelmi Körzet flórájához (1986–1995); Molnár Zsolt: A Pitvarosi-puszták és környékük vegetáció- és tájtörténete a középkortól napjainkig.

Natura Bekesiensis 3. Szerk.: Réthy Zsigmond, Békéscsaba, 1996

Sterbetz István: Adatok a tervezett Körös–Maros-vidéki Nemzeti Park megismerésének múltjából; Réthy Zsigmond: Adatok és gondolatok (a madártan tükrében) a természettudományi gyűjtemények néha mostoha sorsáról; Domokos Tamás: A békéscsabai múzeum malakológiai gyűjteményének kialakításáról; Varga Zoltán: A dobozi Sebesfoki-erdő nagylepke- (Makrolepidoptera) faunakutatásának eredményei; Czeglédi Beáta: A Mágocs-ér fokozatos pusztulása és jelenlegi helyzete; Csizmazia György: Tűnődés az épített és természetes környezet harmonikus emberi kapcsolatának pedagógiájáról.

Natura Bekesiensis 4. Szerk.: Domokos Tamás, Békéscsaba, 2002

Kertész Éva – Domokos Tamás – †Réthy Zsigmond: Békéscsaba Megyei Jogú Város helyi védettségű természeti értékei.

Natura Bekesiensis 5. Szerk.: Domokos Tamás, Békéscsaba, 2003

Tóth József: Önéletrajzi vázlat; Baranyai Livia: A battonyai Parázs-tanya régészeti lelőhely feltárása során előkerült ásvány- és kőzetelettárgyak vizsgálata; Kertész Éva: Védett növények a Dél-Tiszántúlon I.; Sterbetz István: Adatok a farkas (*Canis lupus* Linnaeus 1758) Békés megyei előfordulásáról; Domokos Tamás: Emlékezés Kovács Gyulára (Békéscsaba, 1932–1996), a *Kovacsia kovacsi* (Mollusca, Gastropoda) megtalálójára; Domokos Tamás: Bemutatjuk megyénk ornitológusait 8. Streit Miklós (Békéscsaba, 1937–2002); Kertész Éva: In memoriam Réthy Zsigmond (Békéscsaba, 1946–1998).

Natura Bekesiensis 6. Szerk.: Domokos Tamás, Békéscsaba, 2004

Kertész Éva: Védett növényfajok a Dél-Tiszántúlon II.; Domokos Tamás: Körös–(Berettyó)–Maros közén előforduló védett puhatestűek; Sarkadi László: A Rajta-erdő és Mezőkovácsháza lepkéi; Kertész Éva: Müller Gézáról a gyula-városerdei emlékkiállítás kapcsán; Domokos Tamás: Bemutatjuk megyénk ornitológusait 9. Hankó Mihály (Békéscsaba, 1912–1983).

Natura Bekesiensis 7. Szerk.: Kertész Éva, Békéscsaba, 2005

Kertész Éva: A szabadkígyósi Kígyósi-pusztta védett terület flórája; Pelbárt Jenő – Domokos Tamás: A magyarországi recens puhatestűek (Mollusca) magyar köznyelvi elnevezései (2005); Lennert József: A Munkácsy Mihály Múzeum madárgyűjteménye; Domokos Tamás: *Helix lucorum* (Linnaeus, 1758) újabb magyarországi előfordulása (Lajosmizse); Kertész Éva: A békéscsabai Széchenyi liget története és tájképi értéke.

.....

Natura Bekesiensis 8. Szerk.: Deli Tamás, Békéscsaba, 2006

Kertész Éva: Békés megyei történeti kertek; Deli Tamás – Farkas Roland: A bánáti csiga (*Drobia banatica* Rossmässler, 1938) legújabb hazai lelőhelyei a Szamos mentén; Deli Tamás: A Közép-Tisza egyik ártéri szakaszának teresztrisz malakológiai vizsgálata (Rákóczipfalva); Fehér Zoltán – Deli Tamás: Magyar malakológusok a Balkánon; Deli Tamás: A Munkácsy Mihály Múzeum a Balkán-kutatásban; Deli Tamás: Az aradi múzeum és a békéscsabai múzeum természettudományi osztályainak együttműködése; Domokos Tamás: A farkas egykori előfordulása a Körös–Berettyó völgyében; Deli Tamás: „A Természet Tanösvényein”.

.....

Natura Bekesiensis 9. Szerk.: Deli Tamás, Békéscsaba, 2008

Deli Tamás: A tiszavirágzás Békés megye leglátványosabb rovtani nevezetessége; Deli Tamás: A nagy gombafű (*Androsace maxima*) egyetlen Békés megyei populációjának állományfelmérése (Gyomaendrőd); Deli Tamás: Arad megyében, Kaprevár (Căprioara) falu közelében kutattunk, az aradi és a Békés megyei múzeumok együttműködése keretében; Deli Tamás – Páll-Gergely Barna: Expedíciók a Bánátban; Páll-Gergely Barna: Az orsócsigák paradicsoma: Törökország; Deli Tamás: „Természeti csoda lett” a Kardoskúti Fehértó; Horváth Éva: A Kardoskúti Fehértó malakofaunájának vizsgálata és természetvédelmi értékelése; Dobó Anita – Deli Tamás: A gyomai Erzsébet liget története és természeti értékei.

.....

Natura Bekesiensis 10. Szerk.: Deli Tamás, N. Varga Éva, Békéscsaba, 2009

Sallai Zoltán: A Körösök védett és ritka halai; Lobmayer Nelli: A Körös-gát kincse: a nagy gombafű (*Androsace maxima*); Deli Tamás: Jégkorszaki nagyemlősök Békés megyében; Bonyhádi Péter: A békéscsabai Széchenyi liget története és természeti értékei; Boldog Gusztáv: A Zöld Csütörtök Természetvédő Kör.

.....

A BÉKÉS MEGYEI
MÚZEUMOK
IGAZGATÓSÁGÁNAK
FENNTARTÓJA:

Békés Megye
Önkormányzata

A KIADVÁNY
MEGJELENÉSÉT
TÁMOGATTA:

Jókai Színház

Körös-Maros
Nemzeti Park
Igazgatósága

MÉDIAPARTNEREK:

Csaba TV

Csaba Rádió

Békés Megyei Hírlap